

Bjørn Lundstød:

(Shippie J.L.S.)

Tur til Estland og Latvia 21-30 juli 1997

(Beretning fra reisen ved Kari O. (vanlig skrift) og Bjørn L. (kursiv).
(Med noe historikk og bakgrunnstoff)

Ingebret, Ragnar og Kari tok buss fra Sarpsborg kl. 6,15 og ankom bussterminalen i Oslo kl. 7,30. Vi var litt usikre på hvor turistbussen sto, men heldigvis kom Ole for å se om stedet var det riktige, og da fikk vi sitte på med hans drosje til Østbanen syd. Der sto bussen vår og flere deltagere. Resten kom på ved Lillestrøm og Skarnes. I alt var vi 26 med sjåføren. Heretter var det Geirs oppgave å telle opp før hver avgang.

Bussen hadde en suite helt bak, reservert for nygifte, Else og Helge. Været var fint med 28 C. Til tross for god ventilasjon, ble det en varm busstur. I Karlstad fikk vi en god pause og var i Stockholm kl. 17.00. Da vi gikk ombord på Silja Symfonie ble vi fotografert, men vi glemte å kjøpe bildet. Før vi la oss stilte vi klokken en time fram.

Tirsdag 22.07.

Frokost kl. 7.00. Kl. 8,30 gikk vi ombord på neste ferge, Wasa Queen, som brukte ca 3,5 time til Estland. I Tallinn ble vi møtt av Salma og Arved Salupere som skulle være våre guider i Tallinn. Vi ble innkvartert på hotell Stroomi, og etter et måltid busset vi til den gamle bydelen Vanalinn, hvor guiden kunne fortelle i det uendelige om sitt land. Estland er det minste landet i Baltikum omtrent på størrelse med Danmark. Esterne har vært under dansk, tysk, svensk og russisk herredømme. Størsteparten av befolkningen er protestanter og språket hører til den finsk-ugriske språkstamme. Estland vender seg i dag først og fremst mot Skandinavia. Hovedstaden Tallinn, også kalt danskebyen, ligger på høyde med Stockholm. Da Russland tok landet ble de intellektuelle deportert til Sibir, og dobbelt så mange russere kom til Estland og overtok esternes hus og eiendommer.

Det kan nevnes at Regiment Norge som del av III Germanske Panserkorps i 1944 var med og holdt igjen russerne så lenge at 80.000 estere kunne flykte til Vest-Europa.

Estland har i dag 1,5 mill. innbyggere, av de er 0,5 mill. russere. En av betingelsene for at disse skal få estisk statsborgerskap og stemmerett er at de lærer seg estisk.

De som ikke vil lære ønsker å få tilbake russisk herredømme og de privilegier de hadde før. Men som Salupere sa: " Det skjer aldri, for vi har ingen privilegier".

Da de russiske soldater forlot Estland i 1993 jublet innbyggerne i

Tallinn. De holdt hverandre i hendene og sprang i gater og opp og ned i trappene i den gamle bydelen hele natten. Byen var veldig skitten etter soldatene, så dagen etter vasket esterne fortau og gater.

De baltiske lands frigjøring startet med den såkalte syngende revolusjon. På Tallinns sangerstadion samlet det seg i 1988 hele 600.000 mennesker, og det ble sunget forbudte nasjonale sanger uten at myndighetene turde gripe inn. Den største og mest markante demonstrasjon for baltisk selvstendighet fant sted i 1989 da over en million mennesker på 50 årsdagen for Hitler-Stalinpakten dannet en ubrutt menneskeskjede fra Tallinn i nord gjennom Estland, gjennom Riga og Lettland og gjennom Litauen til hovedstaden Vilnius i syd.

Vi tok mange bilder i den gamle bydelen, av borgen, parlamentet, Aleksander Nevski Katedraal, russisk kirke fra 1900, og St. Nicolai, opprinnelig tysk kirke. Videre minnesmerke av forfatteren Eduard Vilder (Estlands Ibsen) og støtten av den gråtende Linda. Hit kommer folk og bærer fram sine klager. I Sibir er det en stor grav med estere. Linda gråter over de 10000 kvinner og barn som aldri vendte tilbake. Et sted sto det igjen noen ruiner til minne om natten mellom 9. og 10. mars 1944 - da et sovjetisk luftangrep fant sted.

53 % av boligene ble ødelagt, 20000 av innbyggerne ble husløse, 463 døde og 659 mennesker ble såret.

Salupere fortalte at han var en adler, medlem av en organisasjon lik speidern. En adler skal se og høre som en ørn, være ærlig osv.

Forskjellen fra en speider var at en adler arbeider for Estland. En adler oppfordres til skolegang for å komme inn i styre og stell for å bevare republikken Estland.

Sightseeingen varte ca 3 timer, og noen fikk tid til å titte i butikker.

Kl. 8 spanderte reisekassen middag i en kjellerrestaurant, anbefalt av ~~Strag tour~~ reisebyrå i Oslo, for å ha den beste maten i Tallinn.

Lage og jeg tror at det var ~~Strag tours~~ kontorsjef, Rimma, som ville støtte barndomsvenninnen sin som hadde begynt ny restaurant i Tallinn.

Det var nå invitert et ektepar til, en offiser fra dagens hjemmevern og hans kone. Offiseren holdt en kort tale for de som hadde kjempet for Estland under siste krig, og han poengterte viktigheten av at det også i fremtiden ble vist offervilje for å verne om Estlands selvstendighet.

Han spurte om noen av oss hadde kjennskap til nordmenn som hadde vært med i en gruppe på ca. 60 mann som hadde gjort en betydelig innsats ved elven Pärnu under tilbaketog i september 1944.

Det var det ingen som hadde kjennskap til.

Han delte så ut 13 små vimpler til hver av reisedeltagerne. Vimplene representerte de forskjellige herskere i Estland gjennom nærmere 800 år. Vimplene var påtrykt herskernes "våpen" og tidsrommet de hadde hersket.

Ragnar og jeg satt sammen med Saluperes. Kjøttet var litt seigt, og

Salupere kunne ikke spise det. Ekteparet hadde dårlige tenner. De har ikke så mye å leve av, så pengene rekker bare til det aller nødvendigste. De kunne dessverre ikke besøke Norge på grunn av økonomien.

Vi sa farvel til guidene. Jeg tok et bilde av dem og lovt å sende et bilde av gruppen vår til Salupere.

Alle var slitne etter en varm dag, men mange av oss fikk ikke sove på grunn av støy fra gaten som varte til kl 3-4 om natten.

Onsdag 23.07.

Kl. 9 kjørte vi mot Pärnu til Riga. I Baltikum kan man ikke drikke vannet fra springen, så alle hadde handlet nok drikke for dagen.

Vi kjørte gjennom landbruksstrøk. Husene på gårdene var umalte og nedslitte og jorden var dårlig drevet. Det var mye venegress å se.

En del bønder hadde slått seg sammen for å drive de gamle

kollektivbrukene så de så bedre ut. Russerne hadde sentralisert

jordbruket. Korn ble dyrket i Ukraina og gras i Baltikum. Terrenget i Estland og Latvia er flatt, ingen fjell, men rik vegetasjon. Myggen skal være like tallrik som i Finland, og den fikk vi føling med etter hvert.

Vi plukket opp en tysktalende ester i Pärnu, Leo Zippelgas. Han fant et spisested til oss hvor det tok 1,5 time å få litt mat.

Mellom Pärnu og Riga fikk vi 15 min. stopp ved Rigabukten. Her var det en flott sandstrand. det ble ikke tid til et bad, men noen vasset i langgrunt, brakkvann.

Ca kl 17 kom vi til hotell Victoria i Riga, Latvias hovedstad som er omtrent dobbelt så stor som Oslo. Rommet Ragnar og jeg fikk var ikke så pent som i Tallinn, og støyen fra gaten var mye verre, så det ble ikke så mye søvn de 2 nettene vi lå der.

Liv og jeg ønsket å gå på konsert i Domkirken kl 19, men da skulle gruppen spise middag på et strandhotell sammen med en gruppe tyske og lettiske veteraner. Da vi kom dit, så vi ingen strand eller veteraner, men vår gruppe hadde det hyggelig sammen.

Torsdag 24.07.

Gruppen delte seg. De fleste mennene og noen damer reiste til Kurland (Kurzeme) som er den vestlige delen av Latvia. For veteranene fra Rgt. Norge vekker navnet Kurland omtrent like sterke minner som Narva. Det er det stedet Rgt. Norge oppholdt seg nest lengst og kampene var like harde og bitre som ved Narva.

I begynnelsen av oktober 1944 ble 550.000 mann omringet her av russerne (nesten dobbelt så mange som i Stalingrad).

Vi fra Rgt. Norge kan aldri slutte å undre oss over at det var så mange omringet. I første linje var det vanskelig å skjønne. Ofte hadde vi ikke

skyttergraver, og i første linje satt en eller kanskje to infanterister i et hull mens det var 50-60 meter bort til nærmeste nabo på begge sider. Men her kommer vel den gamle tommelfingerregelen inn; for hver soldat i første linje trengs det 10 bak for å holde maskineriet i gang. Med overlegent oppbud av soldater og materiell gikk russerne 6 ganger til stormangrep på den omringede styrken (de 6 Kurlandsslagene), men med innbitt motstand ble angriperne avvist. (Eksempel: I det 2. Kurlandsslaget hvor tyngdepunktet lå bl. a. på Rgt. Norge og Rgt. Danmark hamret russerne løs på forsvarerne med 2000 kanoner og store flystyrker fra kl. 6 om morgenen til ved middagstider. Da den massive artilleriilden stilnet, og forsvarernes kompanier var skrumpet inn til tropps styrke, gikk 45 infanteridivisjoner og tre panserkorps støttet av fly til stormangrep. (Wilhelm Tiekens bok "Tragedie um die Treue"). Kurlandsarmeen ble aldri beseiret, men kapitulerte den 9. mai - etter at Tyskland hadde kapitulert på alle andre fronter. Siden oktober var styrken redusert med 347.000 mann. Mange hadde falt og enda flere hadde blitt såret. Etter at russernes forsøk på å erobre Kurland mislykkes og kampene dabbet av ble elitestyrker fraktet over Østersjøen for å delta i forsvaret av Pommern og Berlin.

Marinen og handelsflåten gjorde en fantastisk innsats for å redde flest mulig unna russerne. Etter Hitlers død ble Storadmiral Dönitz regjeringssjef. Til Nürnberg-domstolen uttalte han: Min regjering hadde bare et program - å redde flest mulig mennesker. Lenge før han ble regjeringssjef hadde han satt inn alt tilgjengelig materiell til dette formålet. Han kunne sikkert fått alle ut fra Kurland, men de største ressursene ble satt inn for å redde flyktninger fra Østområdene, først og fremst Øst-Preussen hvor det primært gjaldt å berge sivile.

Hva flyktet den skrekkslagne befolkningen fra?

Da marsjall Shukov med sine tropper gikk over grensen til Tyskland utstedte han denne dagsbefalingen til soldatene:

"Sovjetsoldat, hevn deg! Oppfør deg slik at vår armers innbrudd huskes,

"ikke bare av dagens tyskere, men også av deres fjerne etterkommere.

"Husk at alt de tyske undermenneskene besitter tilhører deg.

"Sovjetsoldat, ha ingen medlidenhet!

Shukovs dagsbefaling var egentlig mild i formen. Lenge før det hadde Ilja Ehrenburg kommet med sitt opprop om å drepe alle tyskere.

Propagandaen for "Fedrelandskrigen" og opp pisking av hatet mot de tyske okkupantene hadde foregått for fullt helt siden krigen begynte, og oppfordringen om å drepe ble fulgt. I tillegg kom det at

soldatene hadde blitt stilt i utsikt å kunne plyndre og voldta som de ville - som premiering for god innsats.

Alexander Solsjenitsin var kaptein i den røde arme og skildret sitt regiments innmarsj i Øst-Preussen.

"Etter tre ukers krig i Tyskland visste vi hvordan det skulle være.

" Hvis vi fant tyske jenter kunne enhver voldta dem, deretter skyte dem,

" og det gjaldt nesten som en krigshandling.

I diktet Øst-Preussiske netter:

"Høringsgate toogtyve.

"Enda ingen brann, dog tomt, plyndret.

"Dempet gjennom veggen - et stønn.

"Jeg finner moren fortsatt levende.

"Var det mange på madrassen?

"Kompani? En tropp? Hva spiller det for rolle?

"Datter - bare barnet, nylig myrdet.

"Alt glatt etter parolen:

"GLEM INTET! UNNSKYLD INTET!

"BOLD FOR BLOD! Og tann for tann.

"Den som fortsatt er jomfru, blir til kvinne,

"og kvinnene - snart til lik.

"Allerede omtåket, blodige øyne,

"ber: "Drep meg, soldat!"

Solsjenitsin og andre som kritiserte den Røde Hærs fremferd ble dømt til straffarbeid i Sibir. (Solsjenitsin fikk senere Nobels litteraturpris for sin skildring av oppholdet der (Gulagarkipelet).

Etter hvert som beretninger om russernes fremferd spredte seg, oppsto det panikk og en flodbølge av flyktninger dro vestover.

De tyske myndigheter hadde forsømt seg - de skulle ha evakuert sivilbefolkningen forlengst. Da de ble klar over hva som foregikk, satte de absolutt alt av tilgjengelige båter inn i flyktningetrafikken.. Båter som lå i dokk for reparasjon ble satt i drift uten å være reparert, og båter som burde vært til reparasjon fortsatte å redde flyktninger. Et eksempel er skipet "Monte Rosa" som sammen med "Donau" er kjent fra norsk etterkrigslitteratur som "slaveskip" fordi de fraktet fanger til Tyskland. Men de var ordinære troppetransportskip - som også frontkjemperne ble fraktet med. "Monte Rosa" ble også brukt til lasarettskip og til flyktningetransport. Etter å ha fått store skader og ikke kunne manøvreres, ble lekkasjer provisorisk tettet. Maskinrom og nedre dekk var fulle av vann, men skipet ble trukket av tre slepebåter over Østersjøen og ankom Kjøbenhavn med 5.600 flyktninger pakket sammen på de øvre dekkene.

Flyktningene representerte ikke den gjennomsnittlige befolkningen. Alle friske menn manglet, de var soldater. Tilbake var kvinnene som måtte ta ansvaret for seg selv, syke og invalider og alt fra spebarn til oldinger. Det var mennesker som knapt hadde sett havet før og aldri vært ombord på en båt - som de nå sloss for å komme ombord i, fordi det var den siste redningen. Men farene var ikke over. På ferden lurte det russiske u-båter og andre farer. I norske media dukker det fortsatt opp omtale av Titanic som verdens største skipskatastrofe. Den 30. jan. 1945 gikk flaggskipet til "Kraft durch Freude", Wilhelm Gustloff, ut fra Øst-Preussen med over 6.000 personer ombord, vesentlig flyktninger, men også sårede. Det ble torpedert og sank i løpet av en snau time. De sårede var helt hjelpeløse, men det var de fleste andre også. 838 overlevde, de fleste av disse var besetningsmedlemmer. Den siste overlevende, et barn på et år, ble funnet på en flåte et døgn etter torpederingen. Det var stiv nordvestvind og 25 kuldegrader.

Dette skjedde samtidig med at Rgt. Norge og andre enheter fra III Germanske Panserkorps forlot Kurland og stampet i opprørt sjø vestover for å bli satt inn i Pommern. De fleste båtene var små handelsskip. En av de få fra mitt kompani, 8. kompani, som fortsatt lever, "våpensjefen" vår, Wilhelm Steinbach, har fortalt meg at det var det verste han hadde opplevd.

Han hadde aldri vært ombord i en båt før, og i den opprørte sjøen ble han sjøsyk straks de hadde forlatt Libau. Han fikk det rådet at han skulle få seg frisk luft. I den overfylte båten fikk han banet seg veg opp på dekk og til baugen av båten. Der lå han, dels på noen kasser og frøs, dels hang han over rekken og spydde. Da det ble dagslys, kom de inn i det området hvor Wilhelm Gustloff ble senket. Tusenvis av lik fløt i sjøen, mest kvinne- og barnelik, og båten pløyde seg veg og veltet likene rundt. Det var ikke akkurat medisin mot sjøsyken.

Av de som var med på turen vår var Lage, Arve, Kaare og Trygve med på denne transporten.

Engebret og jeg hadde som sårede blitt transportert over tidligere.

Den 9 feb. 1945 ble skipet Steuben senket og den 16. april 1945 Goya, (rekvirert fra Mowincels rederi, Bergen). Tilsammen omkom det ca. 16.000 personer bare ved disse tre forlisene - hver av dem representerer mer enn tre ganger så mange som de som omkom ved Titanic-forliset, "verdens største skipskatastrofe", hvor det var 1.635 omkomne. Dette var de tre største forlisene, men det var mange flere. Det regnes med at tapene var ca. 2 %.

Men tapene kunne vært mye større !

Ved iherdig innsats natt og dag fra marinens følgeskip ble russernes ubåter og fly holdt unna skipene som fraktet flyktninger og sårede. Det er mange som har grunn til å takke ledsagermannskapene for innsatsen. Det er regnet med at mellom 2 og 3 millioner mennesker ble reddet over Østersjøen.

Vi satte pris på at en fra ledsagermannskapene, Ole B., som var nestkommanderende på en minesveiper, var med oss på turen.

Skipene med flyktninger og sårede hadde ikke bare russerne i helene, det lurte også andre farer. Kort før Swinemünde falt var havnen overfylt av 50 skip for å evakuere byen. I byen og på havnen var det 70.000 flyktninger. Den 12. mars 1945 kom 700 amerikanske bombefly og tømte sin dødelige last over denne sammenhopning av fortvilte mennesker. 7 overfylte flyktningskip ble senket og et ukjent antall ble drept i havnen og byen forøvrig.

På slutten av krigen eksisterte det ikke noe tysk flyvåpen lenger. De allierte flystyrkene hadde fritt slag. Jagerfly fløy langs flyktningskolonner og tømte magasinene mot allerede hardt hjemsøkte kvinner, barn og gamle til ammunisjonen tok slutt, vendte tilbake til basene, fyllte drivstoff og ammunisjon og dro på nye tokter. Bombeflyene herjet like fritt. Høydepunktet på disse bragdene ble nådd så sent som 2. og 3. mai. I trekanten Travemünde, Fehmarn og Eckernförde ble 23 skip senket og 8 hardt skadet og flyktninger og sårede fulgte båtene til bunns. I Neustädter-bukta lå båtene "Cap Arkona" og "Thielbek" - som mange andre båter merket med Røde Kors-flagg. De ble administrert av Svenske Røde Kors som hadde fått utlevert fanger fra konsentrasjonsleire. Allierte bombefly senket båtene med h.h.v. 5.600 og 2.000 frigitte fanger og få ble reddet. De omkomne er sikkert registrert som omkommet i tyske konsentrasjonsleire.

Helt på tampen - etter at Tyskland hadde kapitulert - ble det fraktet ut 27.700 soldater fra Kurland, de siste ca. 9.000 så sent som samme dag som styrkene kapitulerte. Her var det bl.a. inkludert en kvote på 125 mann som hver divisjon fikk, fortrinnsvis familiefedre med flere barn.

Den 12. mai startet marsjen mot øst for de 203.000 mann som måtte overgi seg. De som kom tilbake fra dette fangenskapet var heldige.

Reisen vår gikk til den lille byen Priekule hvor Rgt. Norge lå i fire måneder. På veien plukket vi opp 2 lettiske veteraner som viste oss minnestøtter fra det 3. og 4. Kurlandsslaget.

I Priekule var kirken under restaurering. Lage var godt kjent på kikegården, for der hadde han stått i stilling med panservernkanonen sin i 1944/45.

Fra like nedenfor kirken hadde Trygve bitre minner. På en liten holme i elven som går der hadde han vært med og gravlagt to nordmenn fra 9. kompani Norge like ved veien. Veggen, som da var smal og krokete hadde blitt utvidet, og holmen og dermed de to nordmennene ligger nå under veien.

Trygve hadde også andre spesielle minner fra Priekule. Etter hvert som russerne skjøv fronten bakover måtte sivilbefolkningen flykte. Da Trygves kompani gikk i stilling foran byen i slutten av oktober 1944 var han vitne til at en ung dame måtte forlate hjemmet sitt. Hun tuslet avgårde mens hun leide en liten jentunge i den ene hånden og bar en liten bylt med den andre, mens hun stadig tittet bakover til gården og hjemmet hun forlot.

Fronten ble gående like foran gården, og folk fra Trygves kompani inntok gården. Etter krigen kunne damen igjen flytte tilbake til gården, og vi besøkte henne nå. En skulle tro at hun ville bære nag til de styrkene som "jaget" henne fra gården i 1944 - men nei - tvertimot.

Vi ble mottatt med overstrømmende hjertelighet - og hun var både glad og stolt over at nordmenn hadde bodd på gården hennes så lenge.

Men hun har også dårlige minner. Da hun kom tilbake til gården etter krigen, lå det 25 døde tyskere i kjelleren - fanger som russerne hadde tatt etter at de rykket inn i Priekule.

Damen som nå er 76 år gammel har deformerte armer.

Hun fortalte at hun som liten jentunge hadde falt ned fra et høyløss og brukket begge armene litt ovenfor håndleddene. Hun ble ikke sendt til lege, men armene grodde sammen igjen som best de kunne.

De har senere fungert bra, men de så litt merkelige ut.

Den lille jentungen hun leide avgårde i 1944 har det bare bra og har for lengst voksne barn.

Ikke langt fra denne gården har russerne reist et minnesmerke over sine falne i området - et gigantisk minnesmerke som bl. a. består av en 9-10 meter høy granittkvinne som holder et "lite" barn over hodet.

Bare barnet er mellom 1,5 og 2 meter stort.

Minnesmerket besto også av mange høye murer som sto på rekke og rad bak hverandre. Murene, som var 4-5 meter høye, var dekket med navneplater til tusener av falne russere.

Det var bare en av de lettiske veteranene som var med til Priekule. Da vi

ville kjøre inn på området med det russiske krigsminnesmerket, forsøkte han å avverge at vi gjorde det. Han hadde ofte vært i Priekule, men hadde aldri besøkt stedet. Det var ingen lettlender som ville fornedre seg til å besøke noe slikt! Men han ble med, og da han så de uttallige tavlene med tusener på tusener av navn, nikket han og bemerket tørt og makabert: - "Her ble det gjort en god jobb".

På veien tilbake fra Priekule kjørte vi på grusveier som støvet noe forferdelig. Innimellom var det noen stumper med betongveier. Det var forbi og inn til raketthaser der russerne hadde hatt atomraketter rettet mot Vest-Europa.

På veien tilbake til Riga besøkte vi byen Saldus (Frauenburg). Her har den tyske institusjonen Deutsche Kriegsgräbefuldsorge opprettet en felles kirkegård for de som falt på tysk side i Latvia under krigen. Etter hvert som de klarer å oppspore falne som ligger andre steder, blir de flyttet til Saldus. Det skal bemerkes at russerne slettet ut alle tyske kirkegårder - og også bygde dem ned. Et annet problem er at mange ikke kom til noen kirkegård men ble begravet der de falt, mens andre ikke ble begravet i det hele tatt, men måtte overlates til russerne som rykket fram.

Kirkegården i Saldus har plass til 50.000 falne og foreløpig er mellom 7.500 og 8.000 gravlagt der. Foreløpig minnet kirkegården om en byggeplass, men det foreligger nøyaktig kart, så det går an å finne igjen hver enkelt grav.

En norsk dame har ønsket å få bragt på det rene om ungdomsvennen hennes ligger der, slik at vi kunne legge en krans eller blomst på graven hans. Tyskerne er mer formelle enn vi nordmenn. Selv om det var skrevet brev m.v. på forhånd, kunne kontoret i Saldus ikke gi opplysninger uten at det gikk tjenesteveien om hovedkontoret i Tyskland!

Det eneste vi fikk opplyst var at det var "overveiende sannsynlig" at vedkommende nordmann ligger på kirkegården. Der sto vi da. Vi visste at "tampen brente", men måtte dra videre med uforettet sak.

Kirkegårdens beliggenhet var ikke tilfeldig valgt.

De fleste falne som blir begravd her er tyskere - eller i hvert fall fra Vest-Europa. Kirkegården var derfor lagt syd for byen - ved veien om Königsberg (Kaliningrad) til Vest-Europa. Symbolsk blir derfor de falne bisatt ved denne veien slik at de skal være på vei hjem.

Langt ut på kvelden kom denne delen av gruppen tilbake til Riga.

Resten av gruppen var igjen i Riga og Liv og jeg slo følge. Husene

i Riga var store og flotte med figurer og ornamenter, og mange var pusset opp. Menneskene virket mer velkledde her enn i Tallinn, men så mer slaviske ut. 1/2 parten av letterne er lutheranere, men resten katolikker og ortodokse. Den russiske katedralen Kriev pareizticigo katedrale er den største i Latvia. Det meste av kirken er under restaurering. Utenfor satt det flere tiggere i alle aldre, men vi hadde ikke småpenger. Det var det eneste stedet vi så tiggere. utenfor et hus sto noen gamle koner. Baltikum har ikke alderstrygd. De som ikke har familie bor sammen, men har det ikke så godt.

Domkirken, Doma baznica er den største kirken i Baltikum, påbegynt 1211. Kirkens orgel er det største og mest berømte i verden, bygget i 1883-84 og har 6768 piper fra 13 mm til 10 m. Vi kjøpte en CD kr. 150,- som erstatning for konserten vi ikke fikk høre.

Riga har store grøntområder, og det var helt rent over alt. Gatene blir feid med sopelimer hver morgen akkurat som i Russland. I parkene 17 i alt var det mange monumenter og skulpturer, men de russiske var fjernet. Vi møtte flere selgere og kjøpte 2 ravsmykker hver for kr. 35,-, dessuten 18 pene prospektkort av byen for 2 lats (kr. 14,-)

Markedet var stort med 5 haller og noe utendørs. En hall hadde bare ost, en grønnsaker, en fisk osv, så det var ikke noe spennende for oss. Etter 5,5 timer var vi tilbake på hotellet slitne men fornøyd. Her spiste vi en deilig middag med dessert og drikke til kr. 47,-.

Menneskene i begge land er slanke og friske og ser ut som nordmennene så ut i 1945. De har et enklere kosthold enn vi. Til frokost fikk vi tynne skiver brød, lyst og mørkt. Det mørke var delt. Det var også pølseskivene og skinkepålegget var delt i 4.

Om kvelden gikk vi og 3 til på rommet til Ole og hjalp ham med innholdet av flaskene, så han ikke skulle få så mye å bære.

Fredag 25.07.

Avreise kl 10 mot Tartu. På denne strekningen ble det dyrket mer korn, og jordene så mer stelt ut. Anny ble gratulert med fødselsdagen og fikk et ravsmykke av gruppen.

Der riksvei A3 tar av mot Tartu kjørte vi feil, og kjørte mot Pskov i Russland. Bortsett fra at vi brukte litt lengre tid gjorde ikke det noe, for vi tok av og kjørte gjennom Lavias største nasjonalpark. Her var det frodig og rent over alt, og det var mye pent å se. Terrenget var mye mer kupert enn det vi hadde sett tidligere. Så blir det også kalt Livlands Sveits.

Ved innkjørselen til grensebyen Valka/Valga fant vi en bank og alle fikk det travelt med å veksle fra lats til krooni. Dette kunne vi med fordel ha ventet med til vi kom til Estland igjen, for tiden løp fra oss.

Tollkontrollen i Baltikum tar nok ikke så lang tid som i det gamle Sovjet, men byråkratiet gjør seg fortsatt gjeldende. Ut av Latvia måtte

tollerne forvise seg om at personenes antall og identitet stemte med de som reiste inn i landet to dager tidligere. Her forløp alt normalt. Inn i Estland var det verre å komme. Papirene forsvant inn på et kontor, en tollter telte personer og bagasjerommet ble saumfart. Tiden gikk, og ikke noe skjedde. Etter hvert dannet det seg kø bak oss og folk kom fremover for å beskue den mistenkelige bussen og passasjerene som satt i den. Senere erfarte vi at tollerne var på jakt etter "Victor" - utpresseren som hadde truet bl.a. Dressmann i Riga og som hadde dukket opp i Oslo med bombetrussel mot eieren Warner. "Victor" hadde gått opp foretagende i Oslo og skulle angivelig ha droppet bomben et eller annet sted langs Mosseveien. Det var tydelig at myndighetene i Baltikum satte inn store ressurser på å knipe ham, noe de også gjorde i Tallinn noen dager senere. Omsider slapp vi gjennom og kunne fortsette mot Tartu.

Vi ble sultne etterhvert. Det var alltid vanskelig å finne et sted å spise, og matpakker var vanskelig å få kjøpt. Spiste biff på et nydelig sted langs veien.

Også her løp tiden. I Tartu fant vi fram til Hotell Ihaste. I byen skulle vi treffe byens norgesforening. Foreningen hadde foreslått at vi skulle treffes for sightseeing, men den tiden de hadde anslått at vi skulle bruke fra Riga var overskredet med ca. 3 timer! Det var beklagelig, men ingen katastrofe for vi skulle snart spise middag med dem. Jeg fikk kontakt med foreningen og restauranten og fikk utsatt middagen en halv time så vi kunne få dusje og hvile litt.

(Lage vil ha bare med veteraner å gjøre).

Vi sto pyntet kl. 19.30. Kjørte til kruttlageret som var gjort om til restaurant. Her ble vi møtt av 4 representanter fra en norsk/estnisk gruppe som spiste sammen med oss. Etter middagen fulgte en variete. Den måtte vi betale for uansett, og da ble vi selvfølgelig sittende.

Vi fikk se nydelige lett påkledde damer. Noen følte seg litt brydd. En snek seg i bakgrunn, mens 2 satte seg langt frem for å se bedre. Jeg skal ikke nevne navn. Etterpå var det dans, og vi hadde det riktig hyggelig.

Tilbake til hotellet fikk vi høre at den norsk/estniske gruppen hadde ventet oss tidligere på dagen, og hadde hatt et opplegg for oss. Ved en forglemmelse av leder kom vi for sent til dette. Inger Cecilie satt ved samme bord som de 4 og var meget oppbrakt. Hun mente at hele den norsk/estniske gruppen var blitt så skuffet at det ville skade tilliten til frontkjemperne. Dette ga en skår i gleden etter en fin kveld.

Jeg satt ved samme bord som Inger C. og tre av estlenderne, to damer og en psykolog.

Vi satt ved det bordet som var lengst fra kjøkkenet og fikk følgelig maten sist. Da hun oppdaget at de som fikk maten først forlengst hadde begynt å spise, fikk jeg en overhaling, nå på grunn av gruppens manglende folkeskikk. Hun overså helt at det var en uformell sammenkomst på en restaurant der vi var gjester blant andre gjester.

Det skulle ønskes velkommen til bords! Nå begynte en pinlig hersing med kelneren, han skulle stoppe musikken! Han sa ja og forsvant og kom igjen uten at noe skjedde, men han fikk ikke dø i synden. Avgårde igjen, og nå ble musikken dempet. Det var ikke nok, musikken skulle kuttes helt ut! Igjen måtte stakkaren avgårde, og nå ble det stilt.

For husfredens skyld måtte jeg ønske velkommen til bords, etter at de fleste forlengst hadde begynt å spise.

Senere på turen kunne I.C. ikke klare å slippe denne saken.

Det hjalp ikke at formannen i foreningen alt om kvelden på restauranten forsikret at alt var O.K. Han kunne ikke forstå at det eksisterte noe problem i det hele tatt!

For I.C. var ikke dette nok. Det var greit at forholdet mellom reiselederen og formannen var i orden, men det hadde ikke skjedd noe oppgjør mellom gruppene! Det ble lagt ned mye energi for å konstruere et problem.

Anny, Ola og jeg gikk glipp av varieteen og de skjønne jentene, og også gruppens triste avslutning på kvelden etter at de kom tilbake til hotellet.

Vi var bedt på fødselsdag på en forfallen bondegård, og det var en opplevelse som vi ikke ville ha gått glipp av. Men akk og ve, vi hadde ikke med oss noe middel mot myggen som det var like mye av inne som ute.

Lørdag 26.07.

Avreise kl. 9.30 til Elva, en skarpskytterstadion og treningsleir for russiske OLskyttere. Her skulle det være stort veterantreff. Våre gutter stilte opp. Trygve sto først med et stort flagg, og så marsjerte flokken inn på arenaen mens de sang "Vi vandrer med freidig mot". Det var nok flere enn meg som følte seg stolte.

En prest talte og hans kone oversatte til tysk, men svært lavt. Ordføreren holdt tale, og en liten gutt hadde en fin opplesning. Avslutning med kransepålegging. Kl 14 skulle høytidlighetene starte med film, årsmøte og taler. Kl 18 skulle det serveres lapskaus. Nordmennene var alt sultne og ville reise til hotellet kl. 14. *Enkelte av oss var på treff samme sted for to år siden. Da var det en trebygning på området med bar og kafeteria, men den hadde brent ned siden sist. Veteranene hadde blitt merkbart færre i løpet av to år.*

Inger Cecilie, John, Anny og Bjørn ble igjen mens resten kjørte til hotellet og spiste. Bjørn holdt en fin tale for veteranene, og æren var reddet.

Det ble delt ut utmerkelser - en kobberplakett med inskripsjon fra Wiking-Narva-bataljonen. Blant de som fikk utmerkelsen var Lage - som hadde reist videre med gruppen - og Andreas N., som ikke var med på turen.

Kl. 17 skulle vi møtes for å drøfte videre planer. Ingen i den estniske klubben var å treffe, men Lage kjente en estnisk dame som snakket engelsk, og hun kom og viste oss Tartu.

Tartu er den nest største byen i Estland. Beboerne sier at Tartu er Estlands kulturelle hovedstad. Bakgrunnen er byens stolthet, universitetet som ble grunnlagt i 17 årh. av Gustav 2 i svenskeperioden og er det 3. eldste universitetet i verden. Lund har det 1. og Villnus det 2. Etterhvert er det kommet flere utdanningsinstitusjoner til i det 19. årh. Et ble pusset opp for 2 år siden, men malingen flasket allerede av. Den var for dårlig. Foruten borgen med englebro og djevelbro, så vi den 3-4 år gamle sangerstadion som var bygget over der det første sangerstevne hadde

vært i 1869. Hvert 5. år blir det holdt et stort arrangement, sist i 1994.

Oppussingen stort sett gikk langsomt fremover både i Estland og Lettland. Det som innbyggerne først og fremst hadde satset på etter frigjøringen var europeiske biler. Det var lite russiske biler å se. Etter middag kl 20.15 stupte vi i seng.

Søndag 27.07.

Avreise kl 9. mot Narva. Lage fortalte at de fleste veteranene vi hadde truffet dagen før hadde dårlig råd. De hadde alle sittet i Sibir.

Standarddom var 25 år, men de slapp som regel ut etter halvsonet dom - 12,5 år. Etter at de kom hjem ble de sendt ned i skifergruvene til det tyngste og dårligst betalte arbeidet. Hvis de ikke tilpasset seg, fikk de nye 25 år i Sibir. Andre gang Lage hadde vært i Estland hadde han hatt med seg en vannpumpe til en av veteranene.

Kom til minnesmerke som var reist over de falne fra Regiment Norge. John holdt en høytidelig tale som han oversatte til tysk for esterne. Vi hadde bestilt krans som ble lagt på. *Trygve la på en blomst for en norsk dame til minne om hennes ungdomsvenn som hadde falt.*

Ved siden av var et minnesmerke for flamlendere. Her ble det også holdt tale og lagt på blomster.

Det var gledelig å se at ved begge minnesteinene var det blomster fra før, bl.a. var det plantet stemorsblomster.

Minnesmerket sto mellom Grenaderhøyden og Kinderheimhøyden. Deler av den førstnevnte hadde skiftet eier 5-6 ganger under kampene fortalte Bjørn. Regiment Norge sloss syd for høydene i februar/mars 1944 og kom tilbake til det samme området i slutten av juli.

I området syd for høydene lå det fortsatt døde over alt fra feb./mars. *Da vi i midten av august 1944 ble forflyttet til sumpområdet, kom vi til Vestsekk-området. Hva dette dreide seg om krever nok en forklaring:*

På grunn av russernes store styrkeoppbygging i Leningradområdet utover høsten 1943 var det klart at det ville komme et storangrep her. Derfor ble III Germanske Panserkorps forflyttet dit fra Kroatia-Bosnia. Rundt 10. desember gikk Rgt. Norge i stilling ved Oranienbaum ved Leningradfronten. I vel en måned gikk livet sin vante gang - slik det hadde gjort her gjennom flere år. Det var litt støttroppvirksomhet fra begge sider for å ta fanger og noen ildoverfall fra artilleriet. Ellers var lus og veggelus og også rotter de mest aktive.

Den 14. jan. 1944 satte russerne i gang et voldsomt angrep og den tyske fronten brøt sammen på flere steder, bl.a. hos våre nabo-divisjoner, den 9. og 10. Luftwaffe Feltdivisjoner. Disse divisjonene var Görings forsøk på å bygge opp elitedivisjoner som svar på Himmlers Waffen-SS.

III Germ. P.korps med bl.a. Rgt. Norge holdt fortsatt sine stillinger i 12 dager, men da hele fronten var i bevegelse lengre syd, og faren for at

russerne skulle passere og komme bak korpset var overhengende, løste korpset seg fra sine stillinger 26. januar og begynte tilbaketoget som senere stoppet opp ved Narva.

Panserkorpsets tilbaketrekning foregikk bra organisert - med stadig oppholdende kamper. Det ble ikke oppgitt noe terreng før russerne hadde rykket forbi andre steder og begynte å utgjøre en trussel bakfra.

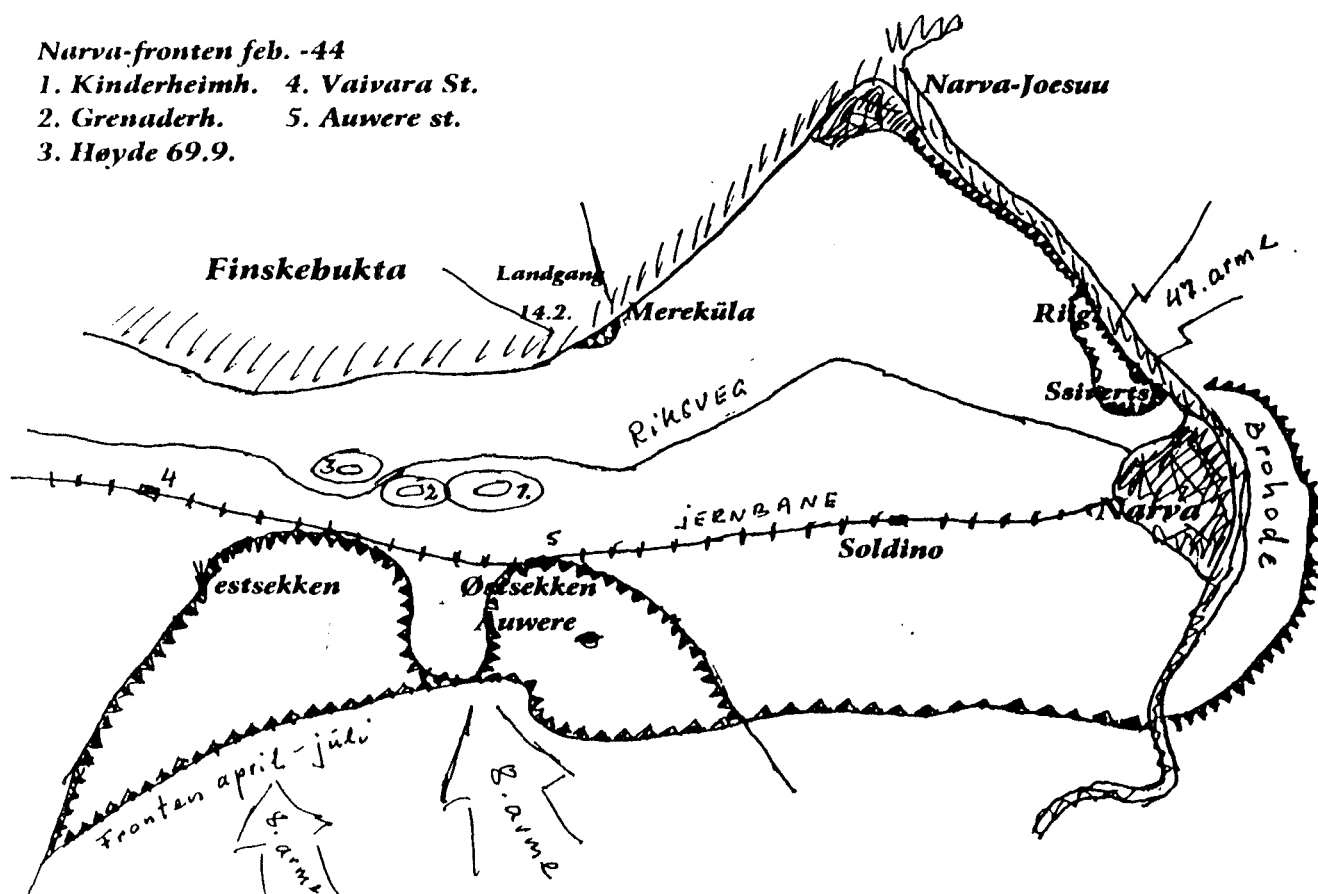
Det betyr ikke at alt gikk like glatt. Russerne var totalt overlegne både i antall og materielt og det måtte stadig improviseres fra forsvarernes side. Det var stadig kritiske situasjoner som krevde raske nødløsninger. Mannskaper fra stabene ble kastet ut i infanterikamper. Og kampene kostet dyrt. Ved Oranienbaumfronten var Rgt. Norges styrke 2.592 mann. Da regimentet gikk over elven Narva i månedsskiftet jan./feb. var det redusert til 1.379 mann. Men andre var verre stilt. Andre enheters tilbaketog foregikk panikkartet og i vill uorden. De to Luftwaffe feltdivisjonene som hadde hatt en styrke på ca. 20.000 mann gikk i oppløsning og restene ble tatt opp i andre avdelinger, fortrinnsvis III Germ. Panserkorps for å erstatte tapene der.

Foran Narva stoppet panserkorpset opp og dannet et brohode foran byen og elven. På begge sider av brohodet var det elven Narva, som renner fra Peipussjøen til Finskebukta, som var ment å danne frontlinjen.

Nord for byen og brohodet klarte deler av russernes 47. arme å gå over elven og dannet brohoder på vestsiden av elven ved Riigi og Ssiverts. Russerne nådde nesten til riksveien som går fra Narva til Tallinn før de ble stoppet. I all hast ble det dannet en kampgruppe som sjefen for II Bat. Norge, major Krügel, fikk ansvaret for, "Kampgruppe Krügel". 11., 13. og 16 komp. Norge ble også satt inn ved Ssiverts.

Narva-fronten feb. -44

1. Kinderheimh. 4. Vaivara St.
2. Grenaderh. 5. Auwere st.
3. Høyde 69.9.

Sammen med andre avdelinger klarte kampgruppe Krügel å stoppe russerne og drive dem bakover, men kampene her varte helt til 29. februar før estiske grenaderer klarte å rense hele brohodet for russere.

I mellomtiden var "Norge" flyttet til et annet og enda mer prekært område.

Samtidig som russernes 47. arme gikk over elven mellom Narva og Narva Jõesuu, gikk 8. arme over mellom byen og Peipussjøen og trengte raskt mer enn 15 km fram i nord-vestlig retning - mot jernbanen og riksvegen (Rollbahn) ved Vaivara.

Deler av en tysk infanteridivisjon klarte å stå i mot trykket mens russerne gikk forbi på begge sider for å nå Finskebukta og dermed omringe styrkene ved Narva. Det ble dannet to utbulinger på russernes fremstøt, " Østsekken " og "Vestsekken", med nevnte infanteridivisjon i mellom.

Begge "sekkene" nådde jernbanen og Vestsekken var bare 3 km fra Finskebukta - og dermed ville troppene i Narva-området være omringet. Russerne var nærmere målet enn som så. "Riksvegen" vest for Grenaderhøyden var i sikte, og ved erobring av denne ville de tyske styrkene i praksis være avskåret fra alle forsyninger. Situasjonen var ytterst farlig og begge parter forsøkte febrilsk å tilføre nye tropper, tyskerne for å forhindre katastrofen, russerne for å få en avgjørelse - en avgjørelse som ville legge Estland åpent for videre erobring.

Den 25. februar ble Rgt. Norge kastet inn i kampene, II Bataljon på vestsiden av Vestsekken i et forsøk på å "snøre av den" og dermed splitte de russerne som var der. Det ble anslått at det skulle være 10.000 mann, men det er nok bare gjetninger. "Norges" fremgang stoppet opp etter et par dager, men det gjorde også russernes fremmarsj. Enkelte fra III Bat. mener at de ble satt inn mellom sekkene. Under kampene mistet Rgt. Norge bl.a. sin regimentssjef.

Norges fremgang stoppet opp, men det gjorde ikke kampene.

Ved hjelp av panserstyrker ble Vestsekken etter hvert avsnørt, og den omringede styrken ble tilintetgjort. Det lå døde over alt.

Ut på sommeren da vi lå syd for Narva ble det sendt en mann fra hvert kompani for å identifisere og begrave våre. Fra mitt kompani ble "våpensjefen" sendt. Han fortalte at alt var i forråtnelse. Soldatene i tyske uniformer som lå på tørt land ble overhelt med bensin og brent. Russerne - som var i stort flertall - fikk ligge i fred.

Det var dette området II Bat. Norge ble forflyttet til midt i august. III Bataljon lå der allerede.

Forholdene var forferdelige - med døsne fluer og en fryktelig stank. De likene som lå på tørt land var det bare brune skjelleter igjen av. Ikke langt fra blokkhuset vårt stakk deler av et grønnkledd lik opp av jorden

jorden - ellers så jeg bare brunkledde. Et sted et stykke bak B-Stelle vårt lå det skjelleter med sivile kvinneklær ved en russisk kanonstilling - antakelig restene etter estiske kvinner som var tatt til fange og trunget til å bære ammunisjon.

Terrenget besto mest av myr og sump. De likene som lå i vann hadde også kommet langt i forråtnelsen, men her var det fortsatt igjen et slags løs, grå masse på benene. Under kampene i februar/mars hadde grovkalibrede granater laget store kratere. Det så ut til at russerne hadde søkt tilflukt i slike kratere, og det hadde kommet nye granater som så hadde drept eller såret dødelig de som lå der. Kraterne hadde så blitt fylt med vann som nå hadde blitt til en slags grøt eller velling. I enkelte store kratere fløt en slags skorpe på overflaten som så ut til å bestå av 8-10 lik.

Vi vennet oss til den daglige stanken som lå over området, men når en russisk granat eksploderte i et slikt hull og kastet innholdet til værs så slintrer hang i laser i trærne rundt, hendte det at vi ventet litt med å smake på dagens forpleining. Det var verst å være sambandsfolkene som stadig måtte avgårde og reparere telefonledningen gjennom området.

Vi hadde blokkhuset vårt på en rabbe med et spadestikk ned til vann men mange av infanteristene bodde bokstavelig talt i vannet.

III Bat. hadde allerede bodd der en tid, og vi skulle alle fortsatt bo der over en måned. Da vi ga opp stillingene om kvelden 18.09.44 uten kamp gremmet vi oss på en måte, men det var godt å skifte omgivelser.

Den første tiden på tilbakemarsjen mot Lettland rynket kanonmannskapet og trossmannskapet på nesen da de kom i nærheten av oss som kom fra sumpen. Lukten hang i klærne våre, men det gikk over etter hvert.

Hva så med Østsekken.? Den ble kløvd på midten av samme panseravdeling som var med og snørte av Vestsekken. Dermed var også de de russiske styrkene der delt i to og de ble tilintetgjort.

Veera Tamm, som sluttet seg til oss i Tartu, eier sammen med sin mann fortsatt to gårdsbruk mellom Narva og Vaivara. Mannens famillegård ved Auwere var en storgård på hele 7.900 mål midt i Østsekken. Da familien kom tilbake til gården, lå det døde over alt. De kunne anslå tallet til ca. 8.000 russere og 400 "av våre" som hun sa. Det dreide seg om døde både fra vinterkampene og fra oppholdende kamper da vi trakk oss tilbake fra Narva i Juli.

Men familien Tamm slapp å rydde opp på eiendommen sin.

Gårdeiere som prøvde å komme tilbake til gårdene sine oppdaget at i kjølvannet av de russiske soldatene kom sivile russere og overtok husene deres. Bøndene måtte fjerne seg ellers ble de sendt til Sibir. Da frigjøringen kom, fikk de gårdene tilbake fullstendig nedslitt og håpløse og ta over.

Tilbake til juli 1944.

Ingebret fortalte at han var med og forsvarte Grenaderhøyden. Han ble etterhvert alene med 3 tyskere. Den ene tyskeren som var befal beordret kamp og de skjøt mot en russisk stilling. Til slutt satte de 4 i et fryktelig skrik (og stormet frem). Russerne trodde de var mange og de sluttet å skyte (stakk av.) Toppen på Grenaderhøyden er i dag borte. (Den nord-østre delen står igjen).

I forbindelse med kampene på Grenaderhøyden ble en tropp på 35 mann fra 9. kompani (III Bat.) utlånt til II Bataljon. 9. kompani var også Trygves kompani. Trygve har ment at det var 3 mann av troppen som kom tilbake fra høyden, Engebret mener at det var bare han og en tysker.

I hele Narvaområde falt det ca. 200.000 mann, derav 25-30.000 på tysk side.

Vi kjørte bak Grenaderhøyden. Der var reist et stort kors til minne om alle som døde. Else la på noen markblomster. Nærmere toppen var det gravet ut skyttergraver til minne om den gangen.

Ingebret gikk en tur for seg selv og fant en bit av en gjennomhullet hjelm.

Det er tatt ut grus til veibygging m.v. på begge høydene. Dermed er også deler av skytter/løpegravene borte, mens andre deler fortsatt eksisterer. Den nye løpegraven binder sammen den gamle løpegraven fra 1944 på nordsiden med den gamle løpegraven på sydsiden.

Jeg ville vise gruppen stedet hvor II Bataljon Norge hadde sin "kommandoplass" under kampene i juli/ august, men ville først forvise meg om at jeg fant igjen stedet så jeg ikke lurte med folk ut i terrenget forgjeves. Jeg fant det jeg så etter. Jeg var ikke lenge borte, kanskje 15-20 minutter, men da hadde gruppen allerede sett nok og var på vei tilbake til bussen.

Kjørte forbi en ortodoks kirkegård og estnisk/russisk minnesmerke. Det russiske minnesmerke er reist over 26.000 falne russere.

Bak dette minnesmerke ligger høyde nr. tre, høyde 69,9. Den er også kjent fra kampene i juli/august 1944, men mest fordi Peter den Store hadde hovedkvarter der i den store nordiske krigen. Karl XII hadde hovedkvarter i Rakvere.

På veien til Narva Jõesuu passerte vi et russisk minnesmerke ved den lille fiskerlandsbyen Mereküla. Natten mellom 13. og 14. feb. 1944 satte russerne i land styrker her som skulle forene seg med styrkene i Riigi og Ssivertsi. Det dreide seg om spesialstyrker.

Styrken hadde framgang til å begynne med, men neste formiddag var den nedkjempet. De siste 75 klarte å rømme til skogs men ble omringet og tatt til fange. Men ute på sjøen var det et selsomt syn. Landgangsstyrken

hadde så nytt utstyr at det var for dårlig utprøvd. De hadde vadere, dvs. høye bukser med bukseseler og støvler i ett.

Ca. 50 av dem hadde hoppet i vannet mens det enda var for dypt.

Våpen og utrusting gjorde at de var "overtunge" og tippet rundt, og luften i bukser og støvler gjorde at de ikke klarte å snu seg rundt. De druknet og ble stående å duppe i vannet med bena i været.

Vi kom til hotellet i Narva-Jõesuu. Hotellet var betalt i Norge. Her visste de ikke om bestillingen en gang. Vi hadde fått med en estnisk dame, Veera Tamm som selvfølgelig kunne russisk. Hun kom på i Tartu og fulgte med oss et par dager og hjalp oss.

Narva-Jõesuu var en badeby fra tsartiden. Hotellet hadde vært et flott sanatorium hvor rike estere og utlendinger var gjester. I omegnen hadde estere hatt sine landsteder.

Anny, Liv, Ola og jeg var og så stedet der Veera Tamms foreldre hadde hatt sommerhuset sitt. Det ble rammet av en bombe under krigen.

Etter frigjøringen har esterne fått igjen eiendommene sine. Det kunne Veera Tamm også fått hvis huset hadde stått der, eller hvis bare tomten hadde ligget der. Men en russer hadde bygd seg hus på tomten, og dermed tilfaller hele eiendommen ham - også tomten - uten erstatning!

I sovjettiden bodde det kommunistpamper på de beste stedene.

Ved hotellet var det en lang, flott sandstrand hvor vannet var sterkt forurenset i russertiden. Da frigjøringen kom, tok russerne med seg maskinene fra fabrikkene, så de sto tomme. Badevannet skulle være rent i dag. Fremdeles bodde det 90% russere i strøket, og systemet var russisk. Bjørn hadde vært inne i en av blokkene for å se på en leilighet. Når hunder og katter skulle ut, ble de bare sluppet ut i gangen. Hvis noen tilfeldigvis åpnet utgangsdøren kom de ut, hvis ikke gjorde de fra seg i oppgangen.

Kommentar: Jeg har ikke bare sett på en leilighet. Lage og jeg har også bodd i en blokkleilighet i Narva-Jõesuu i to døgn. Vi har også vært med på å feire russisk-ortodoks påske hos en eldre dame i en blokk i Narva, og vi besøkte et par ganger en familie i en blokk på Kreenholm. Felles for alle leilighetene var at det var strøket inne, men oppgangene var det tilsynelatende ingen som hadde ansvaret for. På Kreenholm var det mest avansert. Der var det sandkasse for kattene i oppgangen!

Vi ble fordelt på 3 bygninger. Ragnar og jeg fikk en suite med stor salong og soveavdeling. Madrassene var like harde som gulvet og badet var slik at en mistet lysten til å dusje. Men jeg skred opp i et kjempehøyt halvrusten badekar og dusjet meg med en hånddusj som lignet et gammelt telefonhåndtak. Sæthers hadde tilsvarende rom, og kl 19 stilte vi i hovedhotellets vestibyle for å få nærmere informasjon fra ledelsen. Resepsjonsdamen sa at vi ikke fikk spise på hotellet.

Vi fikk se Veera og fortalte henne at vi ønsket ingen middag, men brød og kaffe. Hun bad oss vente 1/2 time, og vi satte oss ned. Da kom Lage som hadde kjøpt seg mat da han ikke fikk noe på hotellet. Vi ble etterhvert 11 stykker da resepsjonsdamen fra vår bygning kom og fulgte oss til en restaurant. Den ble drevet av flere generasjoner sigøynere. Da vi kom viste de oss ledige bord og begynte å gjøre i stand mat. Vi var litt i villrede, men en ung estnisk pike skvatt opp fra sin stol og spurte på engelsk om hun kunne være til hjelp. Hun forklarte at lederen vår hadde bestilt og betalt. Da ble jeg forskrekket for det ble dekket til 28. Piken konfererte med den russiske resepsjonsdamen, og vi fikk beskjed om å betale 45 krooni hver. For det fikk vi brød, smør, ost, en bolle med sildesalat, juisse og te. 2 sigøynermenn kom til og underholdt oss med musikk og sang. Det ble noe høyt. Senere sang to pene sigøynerpiker. En av de andre sigøynerdamene trakk mikrofonen litt fra munnen, da ble ikke lyden så sterk. Vi klappet og fikk litt mer sang. Da vi gikk, sto alle sigøynerdamene på rad og nikket og smilte. Etter en handletur i butikken hygget vi oss hos Sæthers.

Mandag 28.07.

Tok en tur på stranden før avgang. Der var blant andre Veera Tamm som fortalte at hun hadde en gård i nærheten på ca 500 mål. Da hun fikk igjen gården etter frigjøringen, var den helt nedslitt og hun maktet ikke å drive den. Hun ønsket å selge den, men ikke til russere og ingen andre hadde råd til å kjøpe den. Hennes mann hadde en gård i nærheten av Tartu, hvor de bodde.

Kommentar: Veeras gård ligger ved Soldino, vest for Narva. Hennes manns gård ligger ved Auwere, enda lenger vest. Her brant alle husene under krigen.

Veera og hennes mann klarte å få satt seg opp en enebolig i det sydlige Estland. Da frigjøringen kom, og de fikk tilbake gårdene i Narva-området, solgte de huset i Syd-Estland og restaurerte de nedslitte bygningene på gården i Soldino. Planen var at en sønn (som er agronom) og en sønnesønn skulle ta over og bo her mens den store, husløse gården i Auwere ble bygget opp igjen. Sønnesønnen fant seg ikke til rette med bare russiske naboer, og ville ikke slå seg ned der. Han studerer nå økonomi. Dermed raste Veeras planer om de to gårdene sammen.

Gården ved Tartu er en tredje gård og drives nå av hennes sønn agronomen. Denne gården eies av agronomens kone som er lege. Det har vært en flott fin gård som har vært i familiens eie i mer enn 300 år. Under russerne var den en del av et kollektivbruk, og det bodde budeier der. Gjennom 50 år ble det ikke foretatt noe vedlikehold - ikke en gang vasket!, og det ser trøstesløst ut.

Tragedien er at denne gården fikk de ikke tilbake før for to år siden.

I mellomtiden er pengene fra hussalget - som de skulle investert i gården ved Tartu - investert i gården i Soldino som de ikke får solgt!

Kl. 10 startet vi med retning byen Narva. Vi kjørte langs Narva-floden og passerte bl.a. Riigi og Sivertsi - hvor russerne gikk over elven i februar 1944, men hvor de ble drevet tilbake, men hvor de kom sterkt tilbake 24. juli. Da var det ingen som kunne stoppe dem før de ble stoppet ved Kinderheim- og Grenaderhøyden.

Til minne om de forskjellige våpenarter som brøt gjennom har russerne reist forskjellige minnesmerker. Vi passerte infanteriminnesmerket som er tre store bajonetter - på størrelse med flaggstenger.

Ved minnesmerket for panservåpenet stoppet vi for å ta bilder.

Minnesmerket var en T-34 panser på en stor sokkel. Denne panseren var en ubehagelig overraskelse for tyskerne da den dukket opp i stort antall etter at krigen hadde vart en stund. Den var totalt overlegen til tyskerne svarte med å produsere sin Tiger.

Det er mye mer langs elven som kunne være verdt en stopp, men vi hadde avtale i Narva og måtte dra videre. Planene om å se på andre ting på tilbaketuren ble det ikke noe av da tiden i Narva gikk alt for fort.

Kom til et spinneri/vevfabrikk i Narva, hvor det en gang hadde arbeidet 10000, idag 2000. Ved fabrikkens var det flere arbeiderboliger og andre bygninger som hadde tilhørt spinneriet.

Det ble fortalt at i en av bygningene holdt Divisjon Nordlands forbindingsplass for sårede til under kampene i februar/mars 1944.

Det hopet seg opp med sårede, og mange døde før de kom på operasjonsbordet, og andre døde etterpå.

Det ble anlagt kirkegård utenfor, og Trygve fortalte om at det ble kamp om gravplassene. Det ble gravd innunder trærne for å få plass, og de døde ble lagt i flere lag.

I nabobygningen holdt Nordlands divisjonskommando til. I fjor var Håkon W. med på turen og han fortalte at han sammen med noen andre nybakte norske offiserer hadde kommet og meldt seg til tjeneste for divisjonssjefen Fritz von Scholz mens dette pågikk. Utenfor divisjonskommandoen lå det hauger med lik som de måtte gå mellom.

Bjørn fortalte fra divisjonsforbindingsplassen i Kurland da han kom dit som såret under lignende harde kamper i november 1944.

På den andre siden av bygningen med divisjonsforbindingsplassen var det også anlagt gravplass. Denne ble brukt sommeren 1944 da det var mer ordnede forhold. Midt på denne plassen hadde russerne plassert en statue av Lenin. Den var nå fjernet, men fundamentet var der fortsatt. Deutsche Kriegsgräbefuldsorge har planer om å flytte de døde fra begge disse gravplassene til en kirkegård nord for Narva by.

Ved Narva ligger Narvafloden som er grensen mot Russland. Byen er

grunnlagt av danske riddere, og på slutten av 1200 tallet oppførte de en borg, Herrmannsfestningen, som skulle beskytte grensen og handelsrutene. På slutten av 1400 tallet førte Ivan III den store opp en festning, Ivangorod, på motsatt side av floden.

Vi besøkte den estniske borgen. Her sto en Leninfigur som tidligere hadde stått på torget i Narva.

Nå skulle vi egentlig ha returnert til Narva-Jõesuu for å spise og bytte om til selskaperlig samvær med veteranforeningen for Ida Virumaa, fylket som Narva og Vaivara ligger i. Men veteranene ville gjerne vise oss to severdigheter, så vi måtte komme til Jöhvi tidligere enn vi hadde ment. Vi måtte derfor få oss mat i Narva og møte opp på festen som vi sto og gikk.

En av severdighetene var et nonnekloster fra 1881 i Kuremae. Det var en opplevelse. vi betalte 10,- krooni for å komme inn, og en sortkledd nonne viste oss rundt. Det var velstelt over alt med nydelige rosebedd og skilt med adgang forbudt for menn. I bakgrunnen så vi arbeidsnonner. Til klosteret hørte et gårdsbruk, og nonnene utførte all slags arbeid. Mest imponert var man over de kolossale vedstablene. Vi fikk lov til å fotografere stedet, men den sortkledde nonnen ville ikke la seg fotografere. I et hus hvor vi måtte trekke plastsokker utenpå skoene før vi gikk inn, fikk vi se en mengde malte tre og håndarbeider som nonnene hadde utført.

Det var spesielt mange kunstferdig dekorerte egg i alle størrelser. Da Lage og jeg var med på den ortodokse påskefeiringen i Narva fikk vi et egg hver i presang. Det var vanlige, men svært hardkokte hønseegg, men kunstferdig dekorert og kokt i løk for å få frem en spesiell farve.. Den eldre damen som vi fikk eggene av hadde hatt dem med i kirken og fått dem vigslet for noen år tilbake.

Da Lage satte seg i "Mærsjen" da vi reiste igjen, glemte han at han hadde egget i lommen - og kræsje - det var slutten på det egget.

Kirken var under oppussing, men vi fikk gå inn.

Utenfor klosteret var det en kirkegård for nonnene. Her sto et 500 år gammelt hellig eketre. Legendene sier at en person fant et ikon under dette treet, og da ble klosteret bygget der.

Treet var dødt, og det hadde det vært i mange år. Det var inngjerdet, men inngjerdingen hadde skjedd for sent. Klosteret er et pilgrimsål for ortodoks troende. Det er også en hellig kilde der, og pilegrimene har med seg flasker og kanner som de fyller med hellig vann. Tidligere var mange bortom det hellige treet for å kløre av litt bark eller en flis for å ta med seg hjem. Dette resulterte rett og slett i at de klorte i hjel treet.

Fra klosteret reiste vi til et øde sted i skogen. Her var det reist et minnesmerke over 3.400 falne fra "vinterkrigen" 1944. Dette var syd-vest for området i Vaivara der Rgt. Norge kjempet i feb./mars, men estlenderne mente at enheter fra Div. Nordland og sannsynligvis også

Rgt. Norge var med her også.

Formannen i veteranforeningen holdt en minnetale og la på en blomst. Ola fikk et stikk i den ene storiåa som resulterte i legebesøk etter at han kom hjem igjen.

Kjørte tilbake hvor vi hadde spist middag dagen før. Her var det igjen taler, musikk og litt dans. Ekteparet Lindstad imponerte med sin dans.

Tirsdag 29.07.

Avreise kl. 8 uten frokost for å rekke båten i Tallinn kl. 14.

Vi plukket opp Arvo Puu, et av medlemmene i Vairaras komite for minnesmerker over offer fra 2. Verdenskrig. Han skulle til Tyskland på et møte og fikk skyss til Tallinn.

Puu står for utgivelsen av et hefte ; "Im Raum Narva 1944 -1966".

Heftet koster N.kr. 25,-. Han kunne fortelle at nordmenn hadde forsynt seg med 4 hefter - enten i Elva eller på festaftenen kvelden før - uten å gjøre opp for seg. Ingen meldte seg. Det var litt flaut, men vi har sendt ham N.kr. 100,-.

Vi rakk ikke å stoppe i Rakvere - byen med de høyeste fjell i Estland. Fjellene består av slagg fra oljeskifferproduksjon.

I Rakvere har de rehabilitert en krigskirkegård, og her har bl.a. 2 nordmenn fått egne minnestelner.

Vi gjorde en stopp for å handle litt mat og mesteparten av kvoten.

Damen i butikken var sikkert russisk, for hun ble sur da hun ble forstyrret mens hun ryddet i en disk. Hun tødde opp etter hvert.

Det skyldtes sikkert at vi kjøpte så mye.

I Tallinn slapp vi ut Puu i øsende regnvier.

Etterpå parkerte vi på torget ved Hotell Viru, og nå gjaldt det å fylle opp det som manglet på kvotene - og kanskje vel så det.

På båten fra Helsingfors til Stockholm spiste vi en hyggelig festmiddag sammen som vi betalte selv for kassen var tom.

På bussen fra Stockholm kom Bjørn med et resyme av turen. Vel hjemme ville han sammen med Lage evaluere turen og overlate erfaringene til den som eventuelt ville lede neste tur.

Ole takket for turen. Han syntes at opplevelsen i sigøynerkafeen med den nydelige unge estniske piken var den artigste på turen. Lage og Bjørn fikk overrakt to krus hver fra Riga med bilder av bl.a. domkirken som har verdens største orgel.

Helge takket Geir for turen, og ga ham en liten gave. Odd takket sjåføren for hans hjelpsomhet og sikker kjøring, og ga ham en konvolutt med innsamlede midler, for kassen var tom.

Sjåføren viste alltid et vennlig ansikt, men han kunne jo tenke sitt om passasjerene han fraktet. Han sa han var en erfaren sjåfør som bare gjorde jobben sin, og han ønsket oss velkommen igjen.

Inger Cecilie ønsket at vi sendte et kort og gjerne en brosjyre til lederen i den norsk/estniske gruppen for å bøte på at de ikke fikk treffe oss. (? !!)

Den ene etter den andre fortalte nå historier, så turen til Norge gikk raskt.

Ved Morokulien holdt det på å gå av moroa. På den norske siden av grensen ble vi vinket inn til kontroll.

Baltikum er transittland for narkotika, og da tollerne hørte at vi kom derfra kom de med narkotikahund som snuste over bussen. de nøyde seg ikke bare med en gang. Brennevin brydde ikke tollerne seg om til manges store lettelse.

I god tid før Skarnes begynte avskjedsklemmene. Der forlot de 9 første

bussen. Etter en stopp i Lillestrøm kom vi til Oslo ca. kl. 20 hvor de siste dro hvert til sitt med et hovedinntrykk av en meget interessant tur.

Etter alt gnålet om Norgesforeningen i Tartu som vi angivelig skulle ha fornærmet så gruelig satte jeg pris at jeg etter hjemkomsten fikk et hyggelig kort fra foreningen f ø r jeg rakk å skrive til dem !

Hilsen

Kari og Bjørn

Lage Søgaard

Reiseleder